

profits personnels des preneurs, mais appartient à la métairie, à l'exploitation de laquelle il doit être uniquement employé. La perte, même totale et par cas fortuit, est en entier pour le fermier s'il n'y a convention contraire. A la fin du bail, le fermier ne peut retenir le cheptel en en payant l'estimation originale : il doit en laisser un de valeur pareille à celui qu'il a reçu. S'il y a du déficit, il doit le payer, et c'est seulement l'excédant qui lui appartient¹. »

SECTION 4. — *Du cheptel donné au colon partiaire.*

« Si le cheptel périt en entier sans la faute du colon, la perte est pour le bailleur. On peut stipuler que le colon délaissera au bailleur sa part de la toison à un prix inférieur à la valeur ordinaire ; que le bailleur aura une plus grande part du profit ; qu'il aura la moitié des laitages ; mais on ne peut pas stipuler que le colon sera tenu de toute la perte. Ce cheptel finit avec le bail à métairie. Il est d'ailleurs soumis à toutes les règles du cheptel simple². »

SECTION 5. — *Du cheptel improprement dit.*

« Lorsqu'une ou plusieurs vaches sont données pour les loger et les nourrir, le bailleur en conserve la propriété ; il a seulement le profit des veaux qui en naissent³. »

Art. III. — *De censu, emphytheusi, vitalitio, pignore, hypotheca, cambio et transactione.*

605. Q. 1. *Quid est census et quotuplex?*

R. Ad 1. Census sic dicitur a *censeo*, quia cives eorumque bona recensebantur seu describebantur, ut data proportione tributa solverent. Hic census modo sumitur pro annua pensione

¹ Cod. civ. Gall., art. 1821 et seqq.

² Cod. civ. Gall., art. 1827 et seqq.

³ Cod. civ. Gall., art. 1831.

solvenda ; modo pro jure eam exigendi ; modo pro contractu quo tale jus acquiritur. Et hoc sensu hic a nobis acceptus definitur : *Contractus, quo quis obtinet jus pensionem annuam percipiendi* : quæ pensio potest esse tam pecuniaria, quam fructuaria, prout vel in pecunia vel in fructibus solvit.

Qui jus ad talem pensionem acquirit seu emit, dicitur *censualista, censitor, emptor, creditor* ; qui vero pensionem solvit, *censuarius, venditor, debtor*. Ipsa autem pensio dicitur *canon vel redditus*, quia ipsa quotannis credit et redditur.

R. Ad 2. Census in genere spectatus alius est *reservativus*, alius vero *consignativus* seu *constitutivus*. *Reservativus* est *contractus*, quo *censualista* rem suam alteri vendit, reservata sibi ex ea re annua pensione, quæ quidem in Codice appellatur *census fundiarius* (*vulgo rente foncière*). *Consignativus* est *contractus*, quo *censualista* jus emit pensionis, mediante aliqua solutione : dicitur *consignativus*, quia *censuarius* hoc jus *consignat* *censualistæ*, et appellatur *census simplex (rente simple)*. Qui solet distinguiri in *realem*, si in re frugifera, puta vinea, pensio illa constituitur ac fundetur ; in *personalem*, si in aliqua persona obligante se ad annuam pensionem ex arte sua vel labore prestandam fundetur : in *mixtum*, si constituatur in persona simul et ejus bonis, ita ut, re perente, persona adhuc remaneat obstricta erga creditorem. In Codice tamen de reali tantum fit mentio.

Census tam *reservativus*, quam *consignativus* alius est *redimibilis*, alius *irredimibilis*, prout potest vel non potest redimi. Item alius est *perpetuus*, qui nempe semper durat, nisi redimatur ; alius *temporarius*, et est qui durat vel ad certum tempus, v. g., ad 10 annos ; vel ad tempus incertum, v. g., ad vitam alicuius, et tunc census iste dicitur *vitalitius (rente viagère)*¹.

606. Q. 2. *An census reservativus et consignativus sit licitus ?*

R. Utique per se licitus est census tam *reservativus*, quam *consignativus*. De *reservativo* nullum est dubium ; nihil enim

¹ C. Ped. 1938 et seqq. — C. G. 1911. — C. S. 1783. — C. P. 1615. — C. M. 1733.

impedit, quominus quis rei suæ proprietatem vendat, reservato jure ad partem fructuum, modo in venditionis pretio hujusce reservationis ratio habeatur. Hoc fecit Joseph, qui reddens Ægyptiis prædia Regi vendita pro tritico in annonæ charitate subministrato, pensionem ipsi Regi quotannis solvendam reservavit¹.

Item licitus est census consignativus, modo suæ sint conditiones, et census iste realis sit. Constat tum ex Bulla Nicolai V *Sollicitudo* (anno 1452), tum ex Bulla S. Pii V *Cum onus* (anno 1568). Et ipsa ratione; nam quilibet, cunctis fatentibus, alteri donare potest jus percipiendi annuam pensionem ex re sua frugifera; ergo et hoc jus alteri vendere. Nec resert quod tractu temporis pensiones percipiendæ excedant pretium solutum: id etiam in venditione rei frugiferae contingit; neque tamen illicitam dicunt.

Diximus: 1. *Modo suæ sint conditiones*; quæ quidem de jure naturali duæ tantum notantur: 1º ut sit æqualitas inter censem et pretium; 2º ut pacta præter naturam census adjecta juste compensentur. De jure autem Canonico plures habentur præscriptæ, ut videre est in Bulla Piana; quæ tamen apud omnes non obtinet.

Diximus: 2. *et modo census iste realis sit*; nam si agatur de censu personali, certum est illud lege Ecclesiæ prohiberi per Bullam Pianam: idque ob periculum usuræ; nam qui emit hunc censem, non tam videtur emere jus ad pensionem ex industria alterius obtainendam, quam dare pecuniam mutuo, ut ex ea annum fructum recipiat sine titulo, quod quidem usura est. Quod autem adjiciatur personæ industria, hoc tantum videtur fieri ad assecrandam summam capitalem.

Utrum vero iste census lege naturali dicendus sit prohibitus, etiam remota omni usuraria intentione, alii cum Concina et Lugo affirmant, quia hoc esset vendere personam; at persona liberi hominis est invendibilis. Sed multi graves auctores cum Abelly, Habert, Bouvier, Continuatore Tournely, Merbesio, Lessio, Soto, etc., probabilius ac communius negant; quia jus percipiendi pensionem ex alterius industria,

¹ Gen. XLVII. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 839.

labore, etc., tam est pretio æstimabile, quam jus illam percipiendi ex re frugifera. In tali contractu proprie non emitur persona, sed improprie; nam proprie emitur jus super industriam personæ: ex quo etiam patet, hic non haberi contractum mutui, sed emptionis-venditionis. Accedit, uti narrat Benedictus XIV, Pium V Hispanis indulsisse, supplicante Philippo II, ne ad Bullæ observantiam adigerentur: quod factum non fuisset, si iste census esset jure naturæ prohibitus².

607. Q. 3. *An census redimibilis sit licitus?*

R. Spectato jure naturæ, sat probabile videtur cum Laymano, Lessio, Gury, Sporer, etc., contra alios, censem posse esse redimibilem non tantum ex parte censuarii, sed etiam censualistæ; quia in censu vera venditio habetur, in qua redemptio licita est. Diximus *spectato jure naturæ*; nam jure Ecclesiastico(ex Bulla Piana) semper quidem permittitur censuario, ut possit redimere censem, facta denuntiatione per bimestre; non autem censori.

Quod tandem pertinet ad jus civile statuitur, quod censuatio semper sit jus censem redimendi, adeo ut pactum huic juri adversum sit nullum.

Sed (quæres) potestne debitor anni proventus seu censarius, præter casus, qui in conventione ipsa fuissent declarati, adstringi ad censem redimendum? Affirmative ex civili Codice: et 1. si post legitimam interpellationem per duos annos successivos pensionem non solverit; 2. si omittat exhibere creditori cautelas, quas in ejus securitatem spoponderat: 3. si cautelis datis deficientibus, alias idoneas non substituat; 4. si fundus pro censu datus, vel hypothecæ subjectus, plusquam inter tres possessores dividatur; 5. si debitor factus fuerit decoctus vel obæratus, juxta tamen legis limitationes³.

608. Q. 4. *Quid de emphytheusi?*

R. Emphytheusis definitur: *Contractus, quo rei immobilis in perpetuum, vel ad tempus (saltem ad 10 annos) alteri con-*

² De Syn. Diæc., l. X, c. v. — ³ Cod. civ. Call., art. 1941.

C. Ped. 1945. — C. G. 1912. — C. S. 1784. — C. P. 1616. — C. M. 1735.

ceditur dominium utile sub onere eam meliorem efficiendi, et domino annum canonem præstandi. Emphytheusis græca vox est, quæ sonat inserere; quia nempe hoc erat in ea præcipuum, quod fundo esset aliquid inserendum et sic meliorandum: quamquam postea et sine eo pacto tribueretur. Differt autem a feudo; quia huic inest onus obsequii personalis; emphytheusi vero onus pensionis realis. Hæc porro pensio vel ecclesiastica est vel *est* civilis, prout constituitur super bona ecclesiastica vel *civilia*. Is cui res sic traditur, dicitur *emphyteuta* vel dominus utilis; qui rem tradit, *proprietarius* vel dominus directus vel *directarius*; res tradita, *emphytheutica*; tandem annuus *canon* præstandus nuncupatur a Latinis *libellus*, et inde natum est, ut Itali ex hujus verbi corruptione illum dixerint *livello*. Qui canon solvendus est etiam, generatim loquendo, in *insolita* sterilitate, et simul cum canone sunt solvenda tributa.

Emphytheusis potest de uno in aliud transferri; sed præferendus est proprietarius si velit rem emere, qui ideo habet duos menses ad deliberandum. Si nolit, novus emptor tenuerit illi solvere duo in centum, et solutum pretium *laudinium emphytheuticum* dicitur, quasi nempe sit *laudatio* illius translationis¹.

Ceterum hac de re in civili Codice quædam constituta sunt, quæ amplius cum emphyteusi convenire non possunt, non obstante quacumque contraria partium conventione. Nam si immobilium cessio fiat in perpetuum, habetur census reservatus, qui redimi potest, ac cuius natura est, ut illorum honorum plenum dominium transferatur in censuarium:

¹ Cum laudium non sit proprie loquendo fructus rei, sed simplex recognitio domini, si illud percipiat Beneficiatus, poterit facere suum sub nullo onere, et si ejus Beneficium sit *ad ratam redditus*. Sunt tamen qui laudium habent ut fructus rei; imo sunt qui illud volunt habendum esse uti sit pars ipsius capitalis, ideoque illius naturam sortiri, maxime si emphytheusis redimatur. At prima opinio generatim prævalit. — V. Ligouri, *Op. Mor.*, l. III, n. 865: — « Si finita emphyteusi temporali, dominus directus anni sequentis canonem acceperit, ex hoc solo quasi tacito consensu repetita censeri non debet, in dubio, emphytheusis. » Ita Voit. — De hoc contractu fusius Molina, *De just. et jure*, disp. cdxlv. — Alasia, *De just. et jure*, disp. ii, c. iii. — Ferraris, ^{vº} Contractus emphytheusis.

quæ porro concessio si est titulo oneroso, fit juxta leges pro venditione constitutas; si titulo gratuito, juxta leges pro donatione præstabilitas. Si autem bonorum immobilium cessio sub onere præstandi annum canonem fiat ad tempus, tunc vera habetur locatio et juxta locationis regulas regitur contractus¹ (R).

609. Q. 5. Quid de vitalitio?

R. Contractus vitalitius est quædam species census, qua quis pro certa pecuniae summa, vel etiam pro re tam mobili, quam immobili pretio æstimabili et censuario tradita, ab eodem sibi jus emit pensionem annuam recipiendi ex ipsa pecunia vel re, usque ad finem vite propriæ, aut alterius in contractu indicati. Cum adsit periculum tum in censitore accipiendi plus vel minus, quam traditum ab eo est, tum in censuario solvendi plus vel minus, quam fuerit acceptum; iccirco auctores contractum vitalitium p̄tius considerant pro contractu sortis, quam pro vero et proprio dicto contractu emptionis et venditionis: et hoc ipso, quod puro eventu fortuito innitatur, ab omnibus uti licitus existimatur. Hunc contractum S. Thomas², jus Canonicum³ et leges civiles admittunt tam titulo oneroso, quam gratuito, v. g., donationis et testamenti, modo formis præscriptis celebretur, et non excedat quotam pro liberalitatibus a lege concessam⁴.

Ad constituendum vitalitii pretium volvere Theologi habendam esse rationem ætatis et sanitatis in censitore ipso; et sic in diversas abiere sententias, contendentes aliqui exigi posse 10 pro 100, aliqui 12, alii 14, alii etiam 16. Sed lex civilis illud liberum relinquit⁵, cum sit contractus meræ sortis, modo tamen pensio annuatim tribuenda superet fructum rei traditæ: quæ quidem pensio debetur proportionatim

¹ C. Ped. 1718 et 1941. — C. A. 1126. — C. S. 1679. — C. P. art. 19. — C. M. 1616, Concessiones autem titulo emphyteutico perpetuo factæ etiam ante *Albertinum Codicem*, abrogatæ sunt lege 13 juli 1857. Quoad Galliam vide lex dec. 1790.

² Opusc. *De usuris* lxxiii, p. I, c. ix.

³ Arguitur ex Clement., l. III, t. IV, *De rebus Eccl. non alien.*, c. i.

⁴ C. Ped. 2002. — C. A. 1284. — C. G. 1968 et seqq. — C. S. 1840. — C. P. 1839. — C. M. 1825.

⁵ La rente viagère peut être constituée au taux qu'il plaît aux parties contractantes de fixer. — Cod. civ. Gall., art. 1976.

ad numerum dierum, quibus proprietarius vivit, nisi ex conventione anticipate solvenda sit. Attamen specialius requiritur ad vitalitii validitatem : 1. ut persona, super cuius vitam vitalitius constituitur, sit reapse inter vivos, nec moriatur ante dies viginti¹ a celebratione contractus; 2. ut persona illa acquirendi sit capax : non tamen extinguitur amissionem jurium civilium, semel valide celebratus vitalitius, sed soluto tunc fit ex legis præscripto.

Notamus : quod ille, in cuius utilitatem census vitalitius constitutus fuit mediante pretio, petere potest resolutionem contractus, si censarius qui pretium accepit, cautelas pactas non servet. Non tamen illam resolutionem petere potest, si annua pensio a debitore non solvatur ; sed ad illam sibi solvendam judicialiter debitorem compellat. Item nefas est pactum inire, ut proventus vitalitius non subjiciatur sequestro a creditoribus ; excipe, nisi titulo gratuito fuerit constitutus².

610. Q. 6. *Quid de pignore dicendum?*

R. 1 : Pignus generatim acceptum definitur : *Contractus quo a debitore, vel alio illius nomine, res aliqua traditur creditori in securitatem crediti sui.* Si traditur res mobilis, habetur pignus simpliciter ; si immobilis, tunc pignus est improprium et a juristis appellari solet *antichresis* (a græco *anti contra et chresis usus*).

R. 2 : In pignore simplici duo sunt jura creditoris : 1. est retinendi usque ad totius crediti extinctionem rem pignori datam. Imo a judice potest postulare, ut sub hasta vendatur pignus, si quod sibi debitum est, non solvatur : privata tamen auctoritate, quocumque pacto non obstante, de illo disponere prohibetur ; 2. est exigendi solutionem sui crediti cum privilegio et prælatione propria relate ad ceteros creditores, si qui extent.

Tenetur vero creditor : 1. rem pignori sibi traditam bene custodire uti bonus paterfamilias ; 2. usuras a re ipsa perceptas compensare debitori ; 3. denique rem debitori restituere ubi debitum fuerit extinctum. Debitor autem compensare debet expensas, si quæ forte peractæ sint pro pignoris conservatione³.

¹ C. G., art. 1975. — ² C. G., art. 1978 et seqq.

³ V. Ligouri, *Op. Mor.*, l. III, n. 913. — Ferraris, *Bibliotheca*, etc.,
Pignus. Pignus differt a *deposito*, in quo sola custodia; a *mutuo*, in quo dominium; a *commodato*, in quo usus rei transfertur. Pignus in securita-

R. 3 : In pignore improprie dicto, sive in *antichresi*, quæ publico instrumento est confienda, creditor acquirit non quidem jus proprietatis ; sed jus percipiendi fructus ex immobili sibi tradito, eos computando primo in solutionem interesse si debetur, inde sortis. Hinc creditor tenetur : 1. bonum illud conservare, et custodire diligenter uti suum ; 2. solvere tributa annua eidem inhærentia, nisi secus convernent. Item alias utiles et necessarias expensas, sed cum jure compensationis ex fructibus rei ; 3. ipsum restituere domino, extincto debito⁴.

611. Q. 7. *Quid est hypotheca⁵?*

R. Hypotheca (sic dicta a græca voce, quæ idem sonat ac *res supposita*; quia per eam res aliqua speciali obligationi supponitur vel subjicitur) definitur : *Jus creditoris in rem immobilem debitoris constitutum ad securitatem ejus, quod sibi debetur.* Differt a pignore in eo, quod pignus traditur ; hypotheca vero nonnisi nuda conventione firmatur. Quæ triplex distinguitur : alia *legalis* est seu implicita et tacita, et ea est, quæ ab ipsa lege inducitur in favorem communitatum, uxoris, filii et minoris super bona administratorum, mariti, patris et tutoris. Alia *judicialis*, quæ nempe procedit a tribunalis sententia, vel ab actibus judicialibus in illius gratiam, qui sententiam obtinuit contra eum, qui causa cessit. Alia *conventionalis*, quæ pendet a mutua contrahentium voluntate circa bona immobilia et præsentia. Hypotheca legalis et judicialis potest complecti bona præsentia et futura; conventionalis vero sola præsentia. Ut tamen hypothecæ suam integrum habeant vim, publico confidiendæ sunt instrumento atque in officio ad hoc deputato debent inscribi, et quidem tempore præfinito.

tem traditur tantum. — Possunt rem pignori tradere qui liberam habent bonorum suorum administrationem. Pignori autem generatim subjiciuntur quæ possunt emi et vendi : hinc non possunt oppignorari res sacræ, nisi urgente causa gravissima. — Cod. civ. Ped. 2124. — C. A. 1568. — C. G. 2071 et seqq. — C. S. 1941. — C. P. 2098. — C. M. 2072.

⁴ C. Ped. 2139 et seqq. — C. A. civ., §§ 451, 452 et 1372. — C. G. 2085 et seqq. — C. S. 1491. — C. P. 2095. — C. M. 2063.

⁵ V. Ligouri, *Op. Mor.*, l. III, n. 913. — Ferraris, *Hypotheca*.

Hic duo maxime notanda a Parochis præsertim et Beneficiatis, qui inter bona propriae præbendæ habent jura fundata in hypothecis : « Les inscriptions se font au bureau de conservation des hypothèques, dans l'arrondissement duquel sont situés les biens soumis au privilége ou à l'hypothèque. — Les inscriptions conservent l'hypothèque et le privilége pendant dix années, à compter du jour de leur date; leur effet cesse, si ces inscriptions n'ont été renouvelées avant l'expiration de ce délai. » Excipitur hypotheca legalis, quæ semper durat quin renovetur¹.

Privilegium et hypotheca extinguuntur : 1. credito extincto, nisi in creditoris jura succedat qui pecuniam ad satisfaciendum dedit; 2. expressa creditoris abdicatione; 3. prescriptione, scilicet præscripto debito, si bona vinculo ligata sint penes debitorem : secus lapsu triginta annorum; 4. modis a lege statutis ad hoc, ut tertius possessor rem liberet a tali onere : quod quidem fit consignando proprium titulum conservatori hypothearum, ut illum summarie transcribat et in diario ad id designato publicet, et alia hujusmodi².

612. Q. 8. Quid est cambium, quotuplex et an licitum?

R. Cambii nomine venit *contractus*, quo fit *permutatio pecuniae pro pecunia cum aliquo lucro supra sortem*. Ille, a quo petitur cambium, vocatur *campsor*, *collybistes*, *bancarius*, *mensarius*, *nummularius*, *trapezita*, *publicanus*; ille vero qui petit, *campsarius* dicitur. Cambium differt a venditione-emptione, quia in hac merx pro pecunia, in cambio pecunia pro pecunia commutatur; a commodato et deposito, quia in his dominium non transfertur, utique in cambio; a mutuo, quia mutuum locum habet in qualibet re fungibili, est gratuitum et fit ad aliquod tempus, e contrario cambium solum exercetur circa pecuniam, fit cum lucro et statim consummari potest.

Cambium aliud est siccum, aliud reale. *Siccum* sic dictum, quia succo et humore caret, non aliud est quam usura palliata; nam datur pecunia tanquam in loco distanti recipienda

¹ C. Ped. 2165 et seqq.—C. G. 2114 et seqq.—C. S. 2000.—C. P. 2165.—C. R. 103.—C. M. 2146.—C. H. 56 hoc tit.

² C. Ped. 2298.—C. G. 2146 et 2154.—C. S. 240.—C. P. 2252.—C. R. 151.—C. M. 2186.—C. H. 78.

(et ideo exigitur pretium pro translatione), cum tamen in hoc ipso loco recipiatur, quo fuit data. Hoc Pius V, Bulla *In eum* 1571 prohibuit uti usurarium: et merito, cum nullus sit titulus percipiendi lucri. — *Reale* autem seu *verum* est illud in quo vere et realiter pecunia pro pecunia commutatur: si commutatur pecunia præsens pro præsenti, v. g., aurum pro argento, habetur *cambium minutum seu manuale*. Si vero commutatur pecunia præsens pro distant, v. g., numero campsori pecuniam Novariæ, restituendam Taurini, habetur *cambium locale seu trajectitium*: quod quidem hodie maxime fit per litteras (sic dictas) *cambiales*, ac moderatur a Codice commercii. Si tandem Novariæ detur campsario pecunia ea lege, ut post aliquod tempus, v. g., ad proximas nundinas (vulgo *payable en foire ou à la prochaine foire*), Taurini bancario reddatur cum majori vel minori lucro seu auctario, prout magis vel minus distant nundinæ, dicitur *cambium ad nundinas*.

Cambium tum *minutum tum locale tum ad nundinas*, omnibus de jure naturæ licitum est¹; quia in eo adest justus titulus aliquid lucrandi, nempe labor campsoris in numeranda pecunia eaque transferenda, diligentia in nummis cuiuscumque generis conquirendis, curæ in detinendo telonio, expensæ in famulos, pericula tum furum, tum cessionis debitorum, tum imminutionis monete, etc. In cambio tamen per litteras campsor debet minus exigere, quam si realiter pecuniam transtulisset; quia minus est oneris et periculi².

613. An (quæres) accipiens pecuniam adulterinam possit eam expendere? Negative: non potest eam expendere, si intrinsecus sit falsa, ut si des stamnum pro argento; non enim justum pretium sol-

¹ Jure tamen Ecclesiastico vetitum est Clericis cambia exercere etiam sub alieno nomine, idque sub pœnis statutis in Clericos negotiatores, nempe ex Bulla Clementis XIII, *Cum primum*. — V. *De Clericorum negotiatione*. — Et Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. X, c. vi.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 850. — Ferraris, v^o Cambium. Qui aitem cambiandi non exercet, potest nihilominus lucrum ex commutatione percipere; quisque enim jus habet ad lucrum pro suo labore et industria. Hinc famulus recipiens pecuniam auream a domino, ut satisfaciat creditori bus domini, potest eam commutare cum alia lucrum pro se retinendo: exerce nisi dominus voluisse satisfacere pecunia aurea.

veres. Neque obstat, quod tibi fuerit tradita; non enim quia tu ab aliis deceptus fuisti, tibi licet decipere alios. Si vero pecunia falsa sit quoad formam tantum extrinsecam accidentalem, et si non sit contra justitiam commutativam per se loquendo eam expendere; cavendum tamen, ne sic proximus gravi damno exponatur, cum ex lege civili quæcumque monetæ falsificatio, detractio vel alteratio sit sub maximis pœnis ve-
tita.

614. Q. 9. Quid est transactio, quotuplex, et quid de ea?

R. Ad 1. Transactio est *contractus*, quo partes contrahentes finem imponunt liti alicui, quæ vel jam intra ipsas nata sit, vel quæ prævideatur nascitura: « La transaction est un contrat par lequel les parties terminent une contestation née, ou préviennent une contestation à naître¹. » Ex quibus patet ad transactionem requiri: — 1. ut per ipsam terminum habeat lis actu existens vel futura; — 2. ut lis ipsa vel ejus objectum exhibeat aliquod dubium de exitu: quamquam creditor ad finiendam litem, adhuc si non sit dubium, transigere possit, cum sit rei suæ dominus; — 3. ut mutuus partium consensus intercedat; — 4. ut adnexam habeat certam legem, vi cuius contrahentes neque amittant neque consequantur omne id, quod in lite petebant; sed ex parte amittant, ex parte vero consequantur; secus non adasset transactio.

R. Ad 2. Transactio quadruplex est: *generalis* quæ terminat una simul lites omnes, quæ inter partes existunt vel existere possunt; *particularis* quæ non terminat, nisi aliquam specialem litem; *judicialis* quæ sit auctoritate judicis; *extrajudicialis* e contrario.

R. Ad 3. Nemo potest valide transigere, nisi habeat facultatem disponendi de rebus, quæ sub transactione cadunt: unde tutores transigere nequeunt super bonis minorum, nisi interveniant formulæ juris. Quando transactio permittitur, illius magna vis est; nam, ea semel admissa, nequit amplius impugnari neque causa lesionis neque ignorantia juris: et si error contigerit in calculo, error corrigitur, sed transactio subsistit. Rescinditur tamen, si error sit vel in persona, vel in objecto controverso, vel si intervenerit dolus aut vis².

¹ Cod. civ. Gall., art. 2044. — ² Cod. civ. Gall., art. 2045 et seqq.

Art. IV. — De contractu societatis et contractu trino¹.

615. Q. 1. Quid est ac quotuplex societatis contractus, quomodo contrahi potest, et an licitus?

R. 1: Societas est *contractus*, quo duo vel plures aliquid conferunt ad commune lucrum; est vel universalis vel particularis. Universalis iterum duplex distinguitur: alia complectitur omnia bona præsentia, et evenit quando socii omnia, quæ nunc possident sive mobilia sive immobilia et lucra inde obvenientia, in commune ponunt (bona autem quæ vel donatione vel successione erunt acquisituri, ita conferre possunt, ut eorum fruitio tantum, non proprietas communis evadat). Alia complectitur omnia lucra, quæ socii, durante societate, quovis titulo erunt comparaturi. At bona quæ jam a sociis possidentur tempore contractus, non comprehenduntur ex lege in hac societate, nisi quoad eorum fruitionem.

Societas vero *particularis* respicit tantum res determinatas ac particulares, aut earum usum vel fructus, ut si duo simul fundum sibi comparent, ut eo simul fruantur. Huc pertinet etiam societas, qua plures convenient de certo opere perficiendo, aut de exercitio alicujus artis vel professionis, ut si duo pictores contractum ineant de exercenda arte propria in communione. Societas particularis subdividitur in civilem et commercialem, prout ipsa rescipit actus privatorum civiles vel actus commerciorum.

616. R. 2: Contrahi potest societas pure vel conditionate, et quibuscumque pactis, modo æQUITATI AC LEGIBUS non adversentur; contractus enim est, qui partium consensione perficitur. Si tamen immobilia conferantur, requiritur scriptura ex Codice civili², ex quo haec insuper præcipue notanda:

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 910. — Pavone, *Spicilegio*, § 54.

² Item ex jure observandum est, quod societas universalis inter illos tantum obtinere potest, qui valent de rebus disponere, quique reciprocum utilitatem sibi acquirere non prohibent ob violationem iurum aliarum personarum: qua ratione non potest, v. g., haec societas iniri inter matrem et filium ejus naturalem. Societatem autem particularē contrahere nequeunt tum sponsi ac conjuges inter se, nisi accedat auctoritas Praefecti

1. societas universalis absque ulla alia declaratione inita non inducit, nisi societatem universalem questum ; 2. quilibet sociorum absque aliorum consensu potest sibi adjungere alium quoad suam portionem, non tamen in societatem admittere ; 3. socii non tenentur in solidum ob debita societatis non commercialis : neque unus alium potest obligare sine facultate expressa.

617. R. 3 : Contractus societatis est utique licitus quando requisitis conditionibus fulciatur; quia nihil tunc eidem deesset ex iis, quae in jure præcipiuntur ad constituendum contractum proprie dictum atque legitimum. Adde illam apud omnes gentes esse in usu, ac valde ad commercium conferre. Conditiones præcipuae requisitæ sunt :

1. Ut societas fiat in negotiatione honesta ; nam *delictorum turpis atque fœda communio est*¹.

2. Ut damnum sortis quæ casu perit, spectet dumtaxat ad dominum ; quia caute distinguendus est contractus societatis a mutuo. In mutuo sors data alienatur et ejus dominium transfertur in mutuatarium, cuius proinde fit proprium periculum et commodum, damnum et lucrum : sed in contractu societatis qui sortem confert, eam non alienat a se : sed tantum confert ejus commoditatem, ut habet D. Thomas². Hinc in vera sententia finita societe, prius reddenda est sors domino pecuniae, si ea non perit ; et postea lucrum, si quod remanet, inter socios dividendum. Et hoc firmatur a Sixto V Bulla *Detestabilis* : quare si quis ad negotium confert navem et alter operam, completo negotio, navis ipsa tota debetur domino (navis enim nonnisi ad usum data fuit) ; dein lucrum dividendum : et quidem pro rata, habita nempe ratione industriae ex una parte, et commoditatis per pecuniam ha-

Tribunalis, qui cavere debet ut omnia legis prescripta serventur; tum certi, qui se obligandi habentur incapaces. C. Ped. 1855.—C. A. 1778.—C. S. 1704. — C. P. 1750. — C. M. 1756. — Nulle societé universelle ne peut avoir lieu qu'entre personnes respectivement capables de se donner ou de recevoir l'une de l'autre, et auxquelles il n'est point défendu de s'avantage au préjudice d'autres personnes. — Cod. civ. Gall., art. 1840. Not. edit. — ¹ *Dig.*, l. XVII, t. II, *Pro socio*, lege 53.

² 2, 2, q. 78, a. 2. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 907.

bitæ ex altera ; idque juxta communem existimationem lucri, quod ordinarie fieri solet de pecunia negotiationi applicata ; secus non servaretur æqualitas. Quum enim socii in jure habeantur quasi fratres, certo repugnat quælibet inæqualitas, ut si quis vellet percipere de lucris, et nulli subjici damno : hæc esset illa societas, quam *leoninam* appellant, merito reprobata³. Observandum autem est, injustum esse illud pactum, vi cuius empta merce, ante omnia (ipsa durante societate) restituatur domino capitale ac deinde quod superest æqualiter dividatur ; quia ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum ab initio illud salvat ab omni periculo : mercator vero, si postea pereat merx, subjacet sine compensatione periculo capitalis ac lucri.

3. Ut uterque socius subeat proportionatim onus damnum et expensarum⁴. Nomine *damnorum* veniant damna illa quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi aut transferendi aut comparandi merces diripiatur a latronibus⁵. Non tamen veniunt (seclusa conventione) damna quæ remote occasione societatis socius patitur, uti si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domus suæ providere, etc. Si autem causa societatis vulneretur socius vel ejus servus a latronibus, tunc jure solo expensæ curationis debent a consociis in communione sustineri⁶.

Nomine *expensarum* veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc. An autem socius itinerans societatis causa possit sibi deducere omnes itineris expensas, ex pecunia communi, alii negant ; quia societas non tenetur præstare sumptus quos ipse socius domi fecisset ; ergo neque illos quos fecit in iti-

¹ Sic dicitur ab apolo leonis, qui pactum inierat cum ceteris feris, ut ipse participaret prædis omnibus ; non tamen labori et periculis. — Cod. Ped., art. 1878. — C. A. civ., § 1196. — C. G., art. 1855. — C. S. 1727. — C. P. 1745. — C. M. 1759. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 907.

² Lega *Cum duobus*, § Quidam sagac., ff. pro socio.

³ Loc. cit. V. Bonacina, *De Contr.*, d. 3, d. 4. — Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 905.

⁴ Loc. cit. L. *Cum duobus*, § Quidem, etc.

nere, nisi fuerint excedentes : ita si necessario in itinere quis consumpsit centum, et domi non consumpsisset ex propriis nisi quiquaginta, societas debet illi refundere alia quinquaginta. Verum alii concedunt omnes itineris sumptus posse deduci, nisi diversa sit consuetudo aut conventio. Hæc secunda sententia videtur probabilior utpote juri conformior¹; sed quia primam non audeo improbabilem dicere, ideo censeo, quod si bona fide socius sibi omnes expensas illas deduxit, poterit esse tutus in conscientia ; non autem si mala fide, quia cum opinione probabili et non certa non potest inchoari possessio.

618. *Quid (dices) de pacto, quod, sorte pereunte, commune sit illius damnum inter socios?* Si pactum illud importat etiam communionem sortis, si, v. g., dicatur, ut sicut damnum, ita et sors ipsa communis sit, licitum est pactum. Quia sicut ponens operam habet commodum, ut consequatur medianam sortis partem, quamvis illa de jure tota spectaret ad dominum ; ita æquum pariter est, ut sorte pereunte, ipse subeat partem damni, quamvis damnum sortis de jure ad illum non pertineret. At si pactum illud excludit sortis communionem, ut si dicatur : v. g., commune sit quidem damnum, sed domino suo sorte semper salva, tale pactum evidenter illicitum est et injustum ; cum nulla hic detur justa compensatio, ac proinde auferatur æqualitas.

619. Q. 2. *Quandonam censetur inter fratres et sorores contracta societas, et quid in ea servandum?*

R. Non censetur facta societas, nisi expresse vel ex conjecturis id deducatur, ut si fratres habeant patrimonium individuum, et de communi mensa vivant. Excipe nisi omnes in aliquo negotio se exerceant, vel nisi uno aut altero negotiantur, ceteri conferant bona sua ; idque maxime si omnes conferant in commune cuncta omnino bona ad unumquemque spectantia. Si tamen unus majorem laborem conferat, potest plus accipere juxta aestimationem sui laboris ; item dicunt, fratrem posse sibi compensationem facere (secluso pacto con-

¹ Lege *Si fratres*, § si quis ex sociis; et Lege *secundum Julianum*, § pro socio.

trario aut consuetudine), quando alter frater qui filios habet pro societate non laborantes, multo plus insumit in alenda familia, quam insumat qui filios non habet.

Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquecum moneatur a ceteris fratribus, velle ipsos divisionem facere ; et tunc de se neque desinit societas pro negotiis jam inceptis. Ita Bartolus, Bonacina, Roncaglia, Giribaldus et alii communiter.

620. Q. 3. Quot modis finitur societas ?

R. Contractus societatis finitur : — 1. finito tempore ad negotiandum constituto, aut finita negotiatione ; — 2. mutuo sociorum consensu, cum mutuo consensu fuerit firmata societas ; — 3. morte alterius socii naturali. Cum in societate eligatur personalis industria mercatoris, neque presciri possit quanta futura sit industria hæredum ipsius, patet societatem ad hæredes minime transire, nisi aliter conventum sit. Item et per mortem civilem, cum hæc naturali æquiparetur quoad conventiones ; uti etiam per solemnem Religionis professionem, vel exilium. Item per interdictum vel decoctionem ; — 4. si socius vel egestate, vel infirmitate laborans, vel in carcerem conjectus non amplius possit pecuniam aut labore promissum præstare ; vel si pereat pecunia collata ; — 5. si res ita mutatae sint, ut ipsa societas non amplius esse possit idonea : sed hoc in casu requiritur judicis auctoritas ; sicut si unus ex sociis velit intempestive renunciare¹. Hinc versus :

Tempus, consensus, mors, nulla potentia, judex.

621. Q. 4. Quid est contractus trinus et quid de eo?

R. Ad 1 : Contractus trinus est ille, in quo simultanea cum una eademque persona concurrunt contractus societatis, assecratio sortis et emptio lucri : v. g. Lucius confert mille aureos in societatem cum Titio ; en primus contractus societatis. Cum vero ex ea speret quindecim pro singulis centum, veritus

¹ C. Ped. 1888 et seqq. — C. A. civ. 1205. — C. G. 1865 et seqq. — C. S. 1757. — C. P. 1754. — C. M. 1768.